

بایسته‌ها پژوهش و نشر

تفسیر لوامع التنزیل وسواطع التأویل

جلد، که متأسفانه حتی یک برگ از این تفسیر الآن در دست نیست. حالا ممکن است یک کمی اغراق به نظر بیاید. در هر صورت، تفسیر مهم ومفصلی بوده است. از دیگر کتابهایی که از بین رفته، «مدینه العلم» نوشته شیخ صدوق در حدیث است. می‌گویند این کتاب اگر در دسترس بود، به کتابهای اربعه نیازی نمی بود. ولی متأسفانه حتی یک برگ از این کتاب هم نمانده است. و همچنین سایر کتابهای علما که به مرور ایام از بین رفته است.

تفسیری که شکر خدا از گزند حوادث به دور مانده، اما گمنام و اکنون در این مقاله در صد معرفتی آنیم تفسیر لوامع التنزیل و سواطع التأویل است.

مؤلف این تفسیر یکی از علمای بسیار

علمای اسلام، شیعه و سنی، روی قرآن کار بسیار کرده اند، که متأسفانه، بسیاری از این آثار امروزه در دسترس نیست، مخصوصاً کارهایی که علمای شیعه کرده اند.

برادران اهل سنت تصورشان این است که شیعه و علمای شیعه نسبت به قرآن آن طور که باید و شاید، به قرآن و کار روی آن عنایت ندارند و حال آن که آن مقدار که علمای شیعه روی قرآن کار کردند، روی سایر مسائل کار نکردند. ولی متأسفانه در طول تاریخ، بر اثر جنگها و سیتزها بویژه در کشور ما، ایران بسیاری از این گونه آثار، از بین رفته است.

نقل می‌کنند: راقولی، یکی از دانشمندان سده سوم یا چهارم هجری قمری، تفسیری بر قرآن نوشته در چهارصد

حال آن که همان طور که گفته شد، سید علی حائری، فرزند آن مرحوم، کار را تا اواسط جلد بیست و هفتم ادامه داده است.

ناگفته نماند که ده جلد از این تفسیر، به گونه متفرق، در هند چاپ شده است: ۱، ۲، ۳، ۶، ۸، ۹، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶. خوشبختانه مقدار زیادی از این تفسیر به خط پدر و پسر، در این کتابخانه مرحوم آیه الله العظمی نحفی مرعشی(ره) موجود است، از جمله، جلد‌های: ۷، ۸، ۱۰، ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷.

در جلد اول این تفسیر، تقریظ‌هایی از علمای بزرگ به چاپ رسیده که نشانگر ارزش علمی این تفسیر نفیس است.

از جمله از مرحوم آیه الله العظمی میرزا محمد حسن شیرازی (قدس سره) که درباره این تفسیر نوشته است:

«لوامع التنزیل وسواطع التأویل الهاوی لمعالم التفسیر والتأویل والمحتوی لغرر الفوائد والمتضمن للدرر المقاصد فما اتقن میانیه وارق معانیه واحسن نظامه واحکم قوامه حیث انه اجتنی اثمارها من مغارس العلوم والحکمة وازهارها من ریاض النبوة والامامة موشحة بالمناسبات ذوقیة ومحلاة بالدقائق العقلیة ... اللهم اجعل سعیه مشکورا.»

لوامع التنزیل، شامل دانشها و حقایق تفسیر و تأویل و سرشار از فوائد زیبا و

مبرز شیعی، مقیم شبه قاره هند و از سادات رضوی شهر مقدس قم، مرحوم سید ابوالقاسم بن حسین بن نقی رضوی قمی حائری لاهوری، متولد کشمیر، متوفی به سال ۱۳۲۴ ه.ق. است.

وی، از مروجان مذهب شیعه در شبه قاره هند بوده و دارای تألیفات بسیار، از جمله تفسیر فوق می باشد.

این تفسیر، در سی جلد طراحی شده که هر جلد آن اختصاص به یک جزء قرآن دارد. بعضی از مجلدات این تفسیر در هندوستان به چاپ رسیده است. قطع بسیار بزرگی دارد، بزرگتر از قطع رحلی و جلد اول آن، در بردارنده هفتصد و پنجاه صفحه. با احتسابی که ایشان داشتند، در هر جلد یک جزء را تفسیر کرده است. سیزده جلد از تفسیر، به خامه خود آن مرحوم نگاشته شده که چشم از جهان فرو بسته و از آن به بعد، به خامه فرزند آن مرحوم، سید علی حائری. وی نیز همان سبک پدر را ادامه داده و هر جلد را اختصاص به یک جزء قرآن داده است. این کار، تا اواسط جلد بیست و هفت ادامه یافته که عمر وی بر تکمیل این کار بزرگ، کفاف نداده است.

مرحوم آقا بزرگ تهرانی، صاحب کتاب الذریعة، استنباط کرده که این تفسیر فقط تا جلد شانزدهم نوشته شده است و بس. و

می کند.

به خدای سوگند، اگر به دقت در آن بنگری و به ژرفی در صفحاتش غوررسی کنی، به گنجینه هایی از حقایق و زیباییهای معانی دست خواهی یافت.

وه! چه کتابی شریف و مجموعه ای لطیف، سرشار از تحقیقات آراسته و ژرفنگریهای زیبا و اشاره های استوار....

چنانکه ملاحظه کردید در کلام این دو آیت عظمای الهی، در حق این تفسیر گفتارهایی است که انسان به سادگی می تواند به عظمت این تفسیر واقف گردد.

در جلد اول تفسیر، سی و پنج صفحه و تحت حدود سی عنوان، مباحث تفسیری و علوم قرآنی مطرح شده است. وی منابع تفسیر خود را، اعم از شیعه و سنی و در زمینه های گوناگون حدیث، کلام، تاریخ، و... معرفی می کند که حدود بیست و دو تفسیر و تعدادی از کتابهای حدیثی و کلامی شیعه و هیجده تفسیر و بسیاری از کتابهای حدیثی، کلامی، ... اهل سنت، منابع کاروی را تشکیل می دهند.

روش تفسیری:

روش مؤلف در این تفسیر، بدینگونه است که پس از بیان اسماء، ثواب و تعداد آیات و مکی و مدنی بودن سوره، ابتداء فشرده ای از تفسیر آیه را بیان می کند و

ارجمند و درهایی که جست و جوگران، باید بدانها دست یابند.

مؤلف به یمن بهره گیری از سرچشمه های علوم حکمت و استفاده و استضاء از بوستان نبوت و امامت، مبانی کتاب را استوار ساخته و از معانی لطیف و ظریف، آن را آکنده و مباحث را چه نیکو چیده و بدان قوام بخشیده است.

کتاب، سرشار است از مناسبات ذوقی و باریک نگریهای علمی. مشکور باد تلاش او. و مرحوم آیه الله العظمی فاضل اردکانی در تقریظ بر این تفسیر نوشته اند:

«بسم الله الرحمن الرحيم لله در المفسر الجليل وعليه اجره بما جد واجتهد في تحقيق حقايق التنزيل وكشف دقايق التأويل فقد جاء بما يبهـر العقول ولا يتيسر لغير الجهابذة والفحول... ولعمرك لو امعنت النظر وحددت البصر لظفرت على خزائن من جواهر المقاصد وفزت بكنوز من فرايد الفوايد فياله من كتاب شريف وجامع لطيف محتو لتحقيقات انيقة وتدقيقات رشيقة وتلويحات سديدة...»

خداوند، مؤلف جلیل را به پاس تلاش و سختگوشی در تحقیق حقایق قرآنی و کشف دقایق تأویل آن، خیر دهد و اجر، عنایت کند. مطالب کتاب، که جز از خامه دانشوران برجسته نخواهد تراوید، عقلها را مبهور

که چند صد صفحه است. این تفسیر، به خط مبارک خود سید حیدر می باشد که در سال ۷۷۷ هـ.ق نوشته شده است. جلد اول و دوم آن در این کتابخانه موجود است. و جلد های بعدی، در خزانه مبارک مولا امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب (ع) در نحف اشرف موجود بوده است. مرحوم والد، می فرمودند: در جوانی، آنها را در خزینه حضرت دیده است که متأسفانه الآن وجود ندارد. به خاطر همین تفسیر، پرفسور هنری کرین، به ایران مسافرت کرد و به قم آمد و چهار روز برای استفاده از این تفسیر در قم ماند و عکس از این تفسیر گرفت و برد. از قرائن و شواهد و شیوه کار مفسر محترم، بر می آید که این تفسیر، در حدود سی جلد بوده است که اگر با وضع امروزی به چاپ برسد، حدود صد جلد از کار در می آید. اینها، کتابهایی است که از گزند حوادث، به دور مانده اند و به دست ما رسیده اند. حال، چقدر در کشمکشها و حوادث ناگوار و آتش سوزیهای مهیب و ... از بین رفته اند که حتی نامی از آنها در تاریخ نماند، خدا می داند.

سید محمود مرعشی

سپس اقوال مختلف عامه و خاصه را و پس از آن، با استدلال، به تقویت یکی از آن اقوال می پردازد و نظر خود را بیان می کند و به تناسب محتوای هر سوره، بحث های موضوعی مستقلی را تبیین میکند.

اگر این تفسیر را امروزه و در قطع وزیری، بخواهند به زیور طبع بیاریند، شاید کمتر از بحار الانوار نشود، یعنی قریب به صد جلد.

متأسفانه، بسیاری از دانشوران و صاحب نظران، از این تفسیر و کیفیت کار مؤلفان آن، بی خبرند.

یک وقتی راجع به این تفسیر، خدمت مرحوم والدمان، حضرت آیت الله العظمی مرعشی (ره)، صحبت شد، ایشان فرمودند:

«ای کاش یک هیأتی تشکیل بشود برای بررسی و چاپ این تفسیر، بسیار مهم است پیش دیگران و برادران اهل سنت. این، حاکی از این است که علمای شیعه، چقدر روی تفسیر کار کرده اند.»

در کتابخانه آیه الله العظمی نحفی مرعشی (ره) کتابهای تفسیری و علوم قرآنی بسیاری وجود دارد. از باب نمونه:

تفسیر محیط الأعظم، سید حیدر آملی که از عرفا و فلاسفه سده ۸ هـ.ق است. این تفسیر، بسیار مفصل است. جلد اول آن مقدمه تفسیر و جلد دوم آن تنها سوره حمد،